

POSUDEK NA DIPLOMOVOU PRÁCI

Autor: MgA. Boris Jedinák

Název: Mezi bděním a snem: Kulturní proměny spánkové paralýzy

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Oponent: doc. Marek Jakoubek

Jako předmět zájmu své diplomové práce si Boris Jedinák zvolil fenomén spánkové paralýzy (SP). Cíl svého díla vymezuje Jedinák v úvodu práce takto: „jednak popsat fenomén SP jako specifický kulturní jev, který zanechal výraznou stopu v českém archaickém folklóru, a jednak nastínit různé způsoby, jakými svou zkušenost se SP lidé mohou interpretovat dnes“ (str. 8). Takto nadefinovaného cíle se autorovi podařilo dosáhnout v míře i kvalitě, bezproblémově odpovídající požadavkům kladeným na diplomové práce; zvolené postupy a techniky pak dokládají, že si během studia osvojit metodologický aparát příslušné disciplíny, a do svého profesního portfolia si tak vedle „dramaturg“, může začít bez problémů připisovat i „antropolog“.

Rozvrh práce sleduje poměrně klasické téma, kdy je text rozdělen na sekci A) Teoretickou a B) Výzkumnou. Toto zdánlivě šablonovité rozvržení se ovšem okazuje jako plně funkční a nosné. Nebudu se zabývat rekapitulací obou oddílů, zaměřím se pouze na momenty, které považuji za důležité.

V první sekci – kde se inspiroje přístupem K. Burkeho ke snům – Jedinák především hezky ukazuje, že nejen, že rozumí konceptuálně-metodologickým základům své disciplíny, kdy chápe SP jako „kulturně vázaný jev“, ale umí je i prakticky aplikovat. Za klíčovou považuji v tomto ohledu jeho tezi, že u výzkumu v této oblasti (tedy při studiu SP z antropologického hlediska) si musíme klást „otázku, zda halucinace, které lidé po svých zážitcích s SP popisují, mohou v některých případech vycházet z toho, jakým způsobem se ve společnosti o SP mluví“ (str. 30)

V oddílu práce, věnovaném samotnému výzkumu, se pak z uvedených pozic táže: „Odráží se v současných způsobech konceptualizace SP archaická interpretace původu paralyz, která jí přisuzuje původ např. v útocích nadpřirozených bytostí, anebo převládá psychiatrický, racionalizující způsob jejího výkladu? (str. 37–38). Obecně se tedy ptá, „jaké kulturní modely lidé přebírají pro výklad svého výjimečného zážitku?“ (str. 38). Výchozím bodem mu je zde přítom fakt – přičemž otevřeně deklaruje, že se opírá o vlastní zkušenost –, že „epizoda SP bývá

pro člověka mezním zážitkem, který nezbytně volá po interpretaci, *pro niž ale často chybí vhodné kulturní modely*“ (str. 38; kurziva dodána).

Na základě rozboru rozhovorů s lidmi se zkušeností s SP pak Boris Jedinák překládá pět (snad bychom mohli říci, že pro jeho vzorek reprezentativních) „způsobů kulturní konceptualizace SP, která se promítla do osobní interpretace dotazovaných“ (str. 38). Vedle tohoto přehledu (aktuálně) dominantních kulturních konceptů užívaných při interpretaci SP pak Jedinák dochází i k pozoruhodnému obecnému (byť opatrně formulovanému) zjištění, že: „ti informátoři, kteří dominantně přijali psychiatrický výklad SP, velmi rychle přestali prožívat návštěvy ne-lidských bytostí v rámci paralyz. Naopak ti, kdo ve svém individuálním výkladu nechávají 'otevřená vrátka' i jiným než psychiatrickým konceptualizacím SP ... mívají většinou nadále silné vize, ke kterým se vrství další podivné a nevysvětlitelné zážitky, které dále upevňují individuální interpretace SP jako sérii ne-přirozených či nad-přirozených událost“ (str. 70–71). Nutno ovšem doplnit, že i ti, kdo při výkladu svých zkušeností s SP preferují racionální výkladová schémata z perspektivy psychiatrie, chovají často současně (alternativně) i jiná vysvětlení, která „často bývají předznamenány [sic!] pomyslnou frází: 'Co když je za tím něco víc...'" (str. 60).

Pravidelně každý rok, když moje žena Lenka ve svém kurzu věnovaném antropologii příbuzenství dojde k tematice incestního tabu, nastane moment (působící jí nemalé frustrace), kdy se poté, co odprezentuje hlavní výklady tohoto fenoménu, někdo zeptá: „A jak je to doopravdy“? Toto se Borisi Jedinákovi stát nemůže. Ví totiž, že zkušenost se SP je nám dostupná pouze v rámci – ať již toho či onoho – výkladu; postmoderně(ji) řečeno, je mu jasné, že předdiskurzivní SP neexistuje. Nevím, jestli si je toho vědom, ale právě toto pochopení je základem (sociálního) konstruktivismu – klíčového výkladového paradigmatu (nejen) moderní antropologie, představujícího ovšem v rámci výuky jakýsi mys, na kterém většina studentů ztroskotá. Boris Jedinák kolem tohoto mysu proplul s bravurou a ještě nám přitom zamával. Šťastnou plavbu, Borisi!

Práci **doporučuji** k obhajobě a navrhuji hodnocení **výborně**

V Jevišovce, 25. 8. 2022.

Marek Jakoubek